

**Sistem da
furmaziun
svizzer**

TEMATIC

CUNTEGN

1. ILS FATGS DA FURMAZIUN EN SURVISTA

- Ils singuls stgalims – da la scolina a la furmaziun terziara
- Preschentaziun grafica

2. SCOLA POPULARA

- Scolina
- Scola populara
- Pedagogia speziala

3. FURMAZIUN PROFESSIUNALA

- Furmaziun fundamentala professiunala
- L'emprendissadi da commerzi
- Furmaziun professiunala superioriura

4. SCOLAS MEDIAS E FURMAZIUN UNIVERSITARA

- Scolas da maturitad gimnasiala
- Scolas autas universitaras

1. ILS FATGS DA FURMAZIUN EN SURVISTA

Sistem da furmaziun en Svizra

Ils fatgs da furmaziun en in pajais pluriling e federalistic

■ Il sistem da furmaziun en la Svizra sco stadi pluriling e federalistic è caracterisà d'ina gronda francaziun locala, regiunala e chantunala. La preschentaziun dad oz dat ina survista dals differents stgalims da furmaziun: scolina e stgalim primar, stgalim secundar I, stgalim secundar II, stgalim terziar e furmaziun supplementara. Las infurmaziuns derivan dal Server svizzer da la furmaziun (educa.ch) e da la Conferenza svizra da las directuras e dals directurs chantunals da l'educaziun publica (CDEP). La responsabladad per ils fatgs da furmaziun en Svizra han en emprima lingia ils 26 chantuns. Ensem cun las vischnancas finanzieschan quels radund 87% (2005) da las incumbensas da furmaziun publicas.

Secturs che dovran soluziuns naziunals unitaras (p.ex. las structuradas da scola e las finamiras da furmaziun, la reconuschientscha da diploms) vegnan reglads sin

plau naziunal tras la CDEP (p.ex. plans d'instrucziun tenor regiuns linguisticas).

La collavuraziun dals chantuns vegn per regla reglada en contracts interchantunals giuridicamain liants (cunvegns interchantunals, concordats).

Il sectur postobligatoric (gimnasis, furmaziuns professiunals e scolas autas) tgeran la Confederaziun ed ils chantuns sco partenaris.

Ils fatgs da furmaziun svizzers èn caracterisads d'ina gronda permeabilitad: i dat differents vias d'entrar u da midar en ina scolaziun u en ina scola sco er da prender suenter ina scolaziun.

La reconuschientscha dals diploms è garantida en tut la Svizra, ed uschia er la mobilitad naziunala ed internaziunala.

Scolina e scola primara

Per las scolinas e la scola obligatorica èn ils chantuns responsabels. Els fixeschan ils plans d'instrucziun ed ils uraris e decidan davart ils meds d'instrucziun. Las vischnancas organischan il manaschi da scola. La frequentaziun da la scola publica obligatorica (incl. scolina) è gratuita per tut ils uffants. Las bleras scolaras ed ils blers scolaras (95%) en Svizra absolvan il stgalim prescolar e la scola obligatorica en las scolas popularas da lur vischnanca. 5% frequentan ina scola privata.

La scola obligatorica dura oz almain 9 onns e vegn dividida en il stgalim primar ed en il stgalim secundar I. En 15 chantuns èsi obligatoric da frequentar la scolina durant 1 u 2 onns. En la gronda part dals chantuns dura il stgalim primar 6 onns ed il stgalim secundar I 3 onns.

La scolina promova il svilup socioaffectiv, psicomotoric e cognitiv dals uffants ed als prepara per l'entrada en scola. Accentuads vegnan il svilup da l'indipendenza sco er las cumpetenzas persunalas, socialas e da la materia. L'instrucziun da las tecnicas culturalas (leger, scriber, far quints) è resalvada als plans d'instrucziun dal stgalim primar. En scolina vegnan però exercitadas las abilitads correspundentas sco preparaziun. Sco instruments per il giudicament en scolina vegnan duvrads fepls d'observaziun e discurs cun geniturs.

Las scolaras ed ils scolaras dal stgalim primar sviluppan e mussan lur pussaivladads intellectualas e creativas sco er corporalas ed artisticas. Els duain sviluppar in senn da responsabladad envers sesez, envers l'ambient, envers lur conumans ed envers la societad e s'acquistar uschia enconuschientschas da basa e cumpetenzas da basa per la carriera da furmaziun persunala. Sin il stgalim primar vegnan per regla instruids ils suandants secturs spezial e roms: linguas; matematica e scienzas naturalas; scienzas socialas ed umanas; musica, art ed art applitgà; moviment e sanadad.

En scola primara sa scuntran scolaras e scolaras cun differents stadis da svilup, cun differents capacitads da prestaziun cun differents derivanzas socialas e linguisticas sco er cun differents cumportaments. L'eterogenitad da prestaziun e da talent da las scolaras e dals scolaras sco er l'eterogenitad culturala da las classes è ina gronda sfida per la scola. Cun mesiras correspundentas garantescha la scola in emperer cuminaivel. Las scolaras ed ils scolaras pon profitar d'ina instrucziun differenziada ed individualisanta e vegnan sustegnids en moda individuala da las persunas d'instrucziun da la scola regulara u eventualmain da persunas spezialisadas (p.ex. pedagogas e pedagogs curativs da scola).

Stgalim secundar I

Per regla entran las scolaras ed ils scolaras durant il 12avel onn da vegliadetgna en il stgalim secundar I. Las prestaziuns a la fin dal stgalim primar sco er per part in examen d'admissiun decidan davart l'attribuziun ad in tscher nivel da prestaziun dal stgalim secundar I.

A l'entschatta d'ina lunga carriera scolastica.

FOTO J. WEBER/PIXELIO

Sin il stgalim secundar I vegn dada in'istrucziun differenziada tenor differents models (model separà, model cooperativ u model integrà). Tut tenor chantun vegn manà in model per l'entir chantun ubain ch'il chantun surlascha a las vischnancas d'eleger tranter differents models.

Il stgalim secundar I promova il svilup e la furmaziun da la personalitad dals giuvenils ed als animescha d'emperer per vita duranta. El promova l'atgna responsabladad e l'atgna iniziativa ed envida da vesair e da schliar problems, da dumagnar conflicts e da lavurar individualmain u comunablamain. Ultra da quai prepara el per il stgalim secundar II.

Ils suandants secturs spezial e roms vegnan instruids sin il stgalim secundar I: linguas; matematica; scienzas naturalas; scienzas socialas ed umanas; musica, art ed art applitgà; moviment e sanadad; economia da chasa; instrucziun da tscherna da professiun e da preparaziun a la professiun. Ina dat nagin examen final naziunal da la scola obligatorica e pia er nagin attestat final respectiv.

La midada dal stgalim secundar I al stgalim secundar II considereschan numerus giuvenils sco difficila. Per preparar ils giuvenils il meglier pussaivel sin questa midada, concepchan differents chantuns da nov ils onns finals dal stgalim secundar I ed han lantschà projects per optimar la situaziun. Per giuvenils che na cumenzan betg directamain ina furmaziun fundamentala professiunala u ina scola da cuntinuaziun dal stgalim secundar II, stattan a disposiziun purschidas transitoricas.

Stgalim secundar II

Suenter avair frequentà la scola obligatorica, passan ils giuvenils al stgalim secundar II. Quel vegn dividì en scolaziuns da furmaziun professiunala ed en talas da furmaziun generala. Ils studis da furmaziun generala vegnan fatgs a las scolas da maturitad gimnasiala ed a las scolas medias spezialisadas. Els na qualifitgeschan betg per la professiun e preparan per studis al stgalim terziar.

La gronda part dals giuvenils entra en la furmaziun fundamentala professiunala. Ins po tscherner tranter passa 230 emprendissads. Bleras qualificaziuns professiunals vegnan acquistadas en Svizra sin il stga-

lim secundar II, entant che las medemas qualificaziuns vegnan acquistadas en auters pajais sin il stgalim terziar. Uschia sa differenziescha il sistem svizzer da la gronda part dals systems da la furmaziun professiunala estra che sa basa bler pli fitg sin la scola. La furmaziun fundamentala professiunala vegn fatga per gronda part tenor il sistem dual: ina scolaziun pratica professiunala durant 3 fin 4 dis per emna en in manaschi d'emprendissadi vegn completada da l'instrucziun teoretica (roms da la furmaziun professiunala e roms da la furmaziun generala) durant 1 fin 2 dis per emna en la scola professiunala spezialisada.

Las scolas da maturitad gimnasiala preparan per cumenzar scolaziuns da cuntinuaziun sin il stgalim terziar, particularmain per il studi ad ina scola auta universitara. Dapi l'onn 1995 vegnan ils gimnasis manads tenor in sistem da roms d'elecziun cun roms fundamentals, cun in rom d'accent e cun in rom complementar, cun la pretensiun da far e da preschentar ina lavur da maturitad individuala pli gronda e cun in nov plan d'instrucziun general. A la fin da la scolaziun vegn fatg in examen da maturitad en l'emprima lingua naziunala, ina segunda lingua naziunala, matematica, il rom d'accent ed in ulteriur rom.

Scolas medias spezialisadas èn scolas da la furmaziun generala dal stgalim secundar II. Ellas porschan in'alternativa tar la maturitad professiunala e tar la maturitad gimnasiala cun preparar per ina furmaziun professiunala superiura, e quai sin la via da scola en ina moda datiers dal champ da professiun (sanadad, lavur sociala, pedagogia, comunicaziun, art applitgà e.a.). La scolaziun en ina scola media spezialisada vegn absolvida da circa 5% dals giuvenils.

Stgalim terziar e furmaziun supplementara

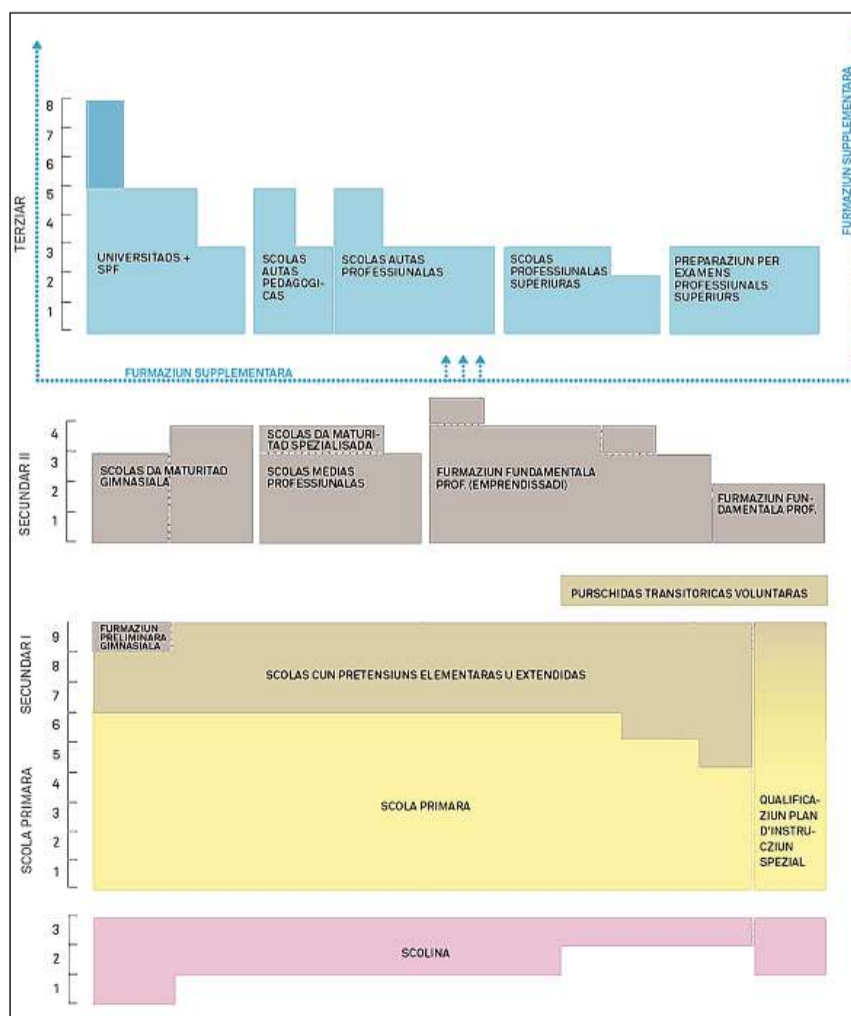
Al stgalim terziar porscha il sistem da furmaziun svizzer ina vasta paletta da scolaziuns e da studis che pon vegnir absolvids en il rom da la furmaziun professiunala superiura u ad ina scola auta. Tut tenor il tip da scola auta porschan las scolas autas differents studis d'ina orientaziun a la professiun ubain d'ina direcziun academica. La Svizra conuscha ils suandants tips da scolas autas: scolas autas spezialisadas; scolas autas da pedagogia; scolas autas universitaras.

Las scolas autas spezialisadas èn vegnidas fundadas a partir dals onns 1990. Ellas amplifitgeschan la purschida da las scolas autas cun scolaziuns e cun studis che s'orienteschan ad ina professiun. Scolas autas spezialisadas porschan scolaziuns ch'èn reconuschidas sin plau federal per ils suandants secturs: tecnica; hotellaria e turissem; economia; agricultura e selvicultura; sanadad; fatgs socials; art, art applitgà e design; traffic e transport.

Las scolas autas da pedagogia èn responsablas per la scolaziun e per la furmaziun supplementara da las persunas d'instrucziun; ellas appartegnan tipologicamain a las scolas autas spezialisadas, ma ellas vegnan manadas auter. L'access regular è in attestat da maturitad gimnasiala.

En Svizra datti dusesch scolas autas universitaras reconuschidas: diesch universitads chantunals e duas scolas politecnicas federalas (SPF). Las scolas autas universitaras èn las scolas autas academicas tradiziunals che fan en emprima lingia perscrutaziun da basa – cuntrari a las scolas autas spezialisadas cun lur perscrutaziun che s'orientescha oravant tut a l'applicaziun. In studi da doctorat po mo vegnir absolvi ad ina scola auta universitara.

Sper ils stgalims e tips da scolas menziunads existan las purschidas da la furmaziun supplementara. Quellas servan a meglierar ed ad actualizar cumpetenzas, abilitads ed enconuschientschas existents sco er a las orientar vers secturs e vers incumbensas novas ed a las amplifitgar il medemument. La furmaziun supplementara fa en emprima lingia part da l'atgna responsabladad da l'individui e vegn purtada per gronda part da privats. La Confederaziun ed ils chantuns intervegnan mo en quels secturs, dals quals las finamiras ed ils effects prendids en mira na vegnissan betg cuntanschids senza regulaziun correspundenta.

Il sistem da furmaziun svizzer en survista.

FUNTAUNA CDEP

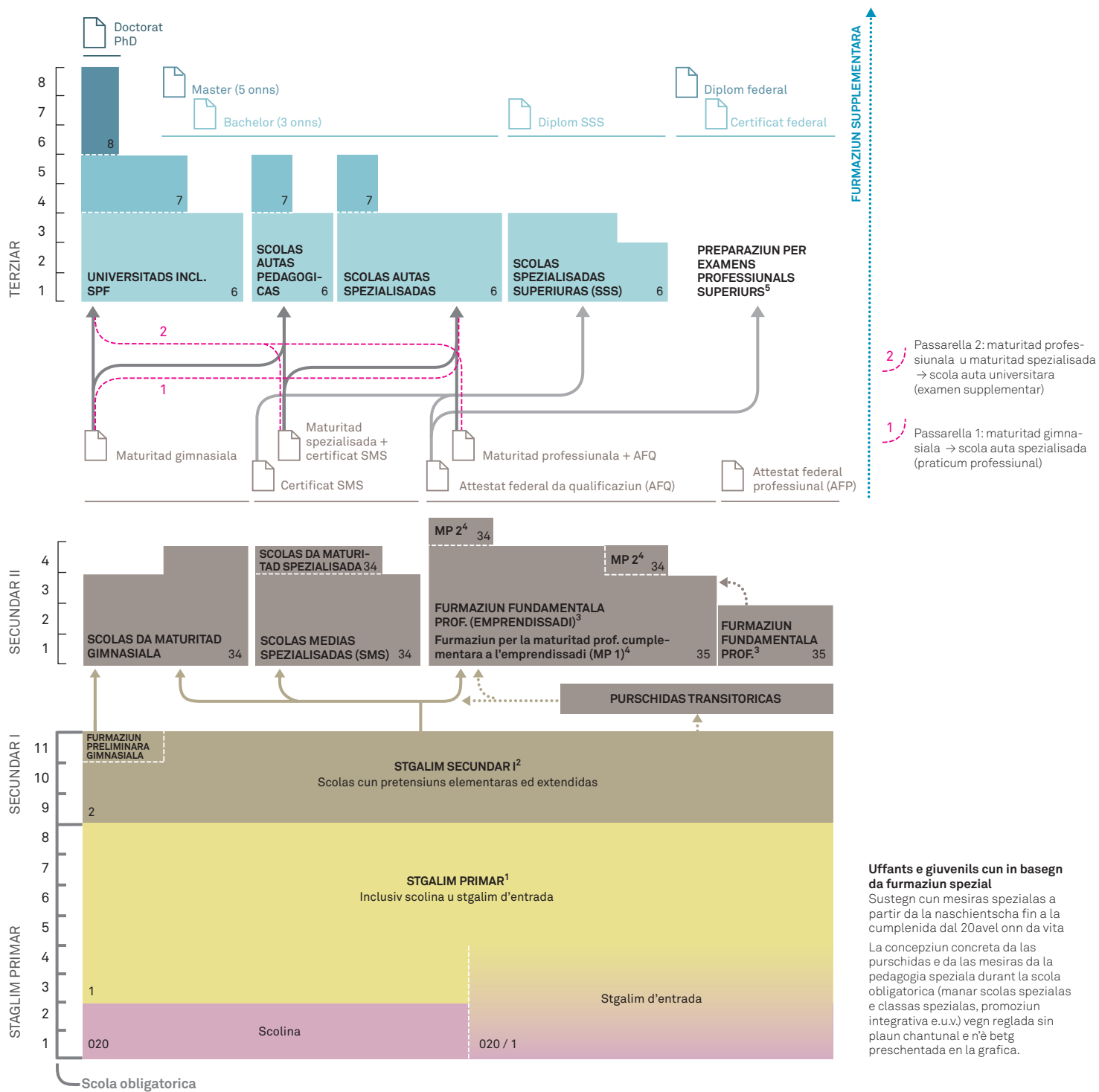
La preschentaziun:

Dossier «Sistem da furmaziun en Svizra».

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=191
www.chatta.ch

SISTEM DA FURMAZIUN EN SVIZRA

© EDK CDIP CDEP CDPE, favrer 2017

ISCED | International Standard Classification of Education 2011

- ISCED 8
- ISCED 7
- ISCED 6
- ISCED 4
- ISCED 34 + 35
- ISCED 2
- ISCED 1
- ISCED 020

¹ Dus onns scolina resp. ils dus emprims onns d'in stgalim d'entrada: integrà en l'obligatori en la maioritad dals chantuns

² Stgalim secundar I: chantun Tessin cun scola media da quatter onns (tenor la disposiziun excepziunala en l'art. 6 dal concordat HarmoS)

³ Furmasziun fundamentala professionala (empredissadi): scolaziun en il manaschi d'empredissadi + instrucziun en scolas professionalas spezialisadas + frequentaziun da curs intermanaschials; pussaivla è la scolaziun en scolas a temp cumplain

⁴ Maturitad professionala: complementarmain a l'empredissadi (MP 1) u suenter l'empredissadi (MP 2); durada da la MP 2: a temp cumplain 1 onn, a temp parzial 1,5 – 2 onns

⁵ Examen professional federal / certificat federal = ISCED 6
Examen professional superior / diplom federal = ISCED 7

Uffants e juvenils cun in basegn da furmaziun spezial

Sustegn cun mesiras spezialas a partir da la naschientscha fin a la cumplenida dal 20avel onn da vita

La concepziun concreta da las purschidas e da las mesiras da la pedagogia speziala durant la scola obligatorica (manar scolas spezialas e classes spezialas, promoziun integrativa e.u.v.) vegn reglada sin plaun chantunal e n'è betg preschentada en la grafica.

2. SCOLA POPOLARA

Pedagogia speziala – en servetsch d'uffants e giuvenils che basegnan in sustegn complementar

■ La pedagogia speziala s'occupa d'uffants e da giuvenils ch'han in basegn d'accompagnament augmentà. Quests uffants e quests giuvenils vegnan sustegnids cun mesiras specificas en lur furmaziun (a partir da la naschientscha fin al 20avel onn da la vita accumulada). Els han il dretg d'ina scolaziun adattada a lur basegn e d'in sustegn tras personal spezialisà en l'educaziun prescolara pedagogic-curativa, en la pedagogia curativa da scola, en logopedia u en terapia da psicomotorica. In basegn da furmaziun spezial vegn constatà, sch'in uffant u in giuvenil è restrenschì u periclità en ses svilup u sch'el na po betg pli suandar l'instrucziun da la scola regulara senza sustegn specific. La pedagogia speziala s'occupa plinavant d'uffants e giuvenils ch'han cumprovadamain grondas difficultads en lur cumpetenza sociala ed en lur capacitat d'emprender e da prestaziun.

Scleriments e decisivns

En quasi tut ils chantuns vegnan ils scleriments fatgs dals Servetschs psicologics da scola, dals Servetschs psicologics d'uffants e da giuvenils u d'autras spezialistas e d'auters spezialists.

La dumonda, sch'in uffant ch'ha in basegn da furmaziun spezial duai frequentar ina scola regulara (scolaziun integrativa) u ina scola speziala, vegn eruida tras ina Procedura d'evaluaziun standardisada

(PES). La procedura duai gidar a registrar sistematicamain differents infurmaziuns da l'uffant. En quest connex na duai ina mesira betg vegnir effectuada tras singuls caracteristicums (p.ex. in donn), mabain il basegn effectiv vegn eruid sin basa da finamiras da svilup e da furmaziun transparentas. Il scleriment vegn fatg en dus pass da process standardisads (evaluaziun da basa ed evaluaziun dal basegn). Quests pass èn puspè repartids en singuls elements e duain gidar a rimnar indicaziuns da differents funtaunas d'infurmaziun.

Tras la Procedura d'evaluaziun standardisada pon ils posts da scleriment far in giudicament cumplessiv e multidimensiunal che furma l'emprima basa per ina promoziun intenziunada en ils cunturns ch'èn previs per quai.

La Procedura d'evaluaziun standardisada vegn applitgada, sche las resursas da la pedagogia speziala ch'èn avant maun localmain na bastan betg e sche resursas supplementaras ston vegnir messas

Mintga uffant ha il dretg da vegnir promovì tenor ses basegns specifics.

FOTO BIRGITTA HOHENESTER / PIXELIO

a disposiziun per la furmaziun e per l'educaziun. Questa procedura è primarmain ina basa da decisivn per ils chantuns per ordinar mesiras rinforzadas da pedagogia speziala.

Organisaziun da la scolaziun e plan d'instrucziun

En Svizra è la scolaziun adequata d'uffants e da giuvenils ch'han in basegn da furmaziun spezial u ch'han in impediment francada en la lescha. La cumpetenza professiunala, giuridica e finanziaria da la scolaziun speziala è chausa dals chantuns. Quels èn obligads da definir en in concept da pedagogia speziala lur purschida concernent la pedagogia speziala e las mesiras. En ils singuls chantuns vegnan purschidas las suandantas furmas da scolaziun speziala:

Educaziun prescolara pedagogic-curativa
En l'educaziun prescolara pedagogic-curativa vegnan tractads uffants ch'han in impediment u che pateschan d'in svilup retardà, restrenschì u periclità. Da las mesiras da sustegn che vegnan fatgas en in context famigliar pon profitar uffants a partir da lur naschientscha fin maximalmain 2 onns suenter l'entrada en scola.

Scolaziun integrativa
La scolaziun integrativa consista da l'integratiun cumplaina u parziala d'uffants u da giuvenils ch'han in basegn da furma-

ziun spezial en ina classa da la scola regulara:

– cun profitar da las mesiras da pedagogia speziala che la scola porscha e/u
– cun ordinar mesiras rinforzadas che sa basan sin la Procedura d'evaluaziun standardisada.

Classas spezialas

En classas spezialas vegn admiss mo in dumber reduci da scolaras e da scolaras ch'han in svilup periclità e che na pon – cun gronda probabilitad – betg suandar l'instrucziun en la scola regulara pervia da lur difficultads (p.ex. difficultads da cumportament u d'emprender). Las classas spezialas èn in gener da scolaziun tranter la scola regulara e la scola speziala. Classas spezialas existan però mo pli en singuls chantuns.

Scola speziala

La scola speziala è ina part dal stgalim da furmaziun obligatoric ed è spezialisada sin tschertas furmas d'impediment u sin difficultads d'emprender e da cumportament. La scola speziala accepta mo uffants e giuvenils ch'han – sin basa da la Procedura d'evaluaziun standardisada – in dretg cumprovà sin mesiras rinforzadas. Ella è sutmessada ad ina procedura chantunala da permissiun. Ella po esser cumbinata supplementarmain cun ina purschida staziunara da collocaziun u cun ina purschida d'assistenza en structures dal di.

Purschidas pedagogic-terapeutic sco logopedia e terapia psicomotorica

En la logopedia vegnan diagnosticads e tractads disturbis da la lingua, da la pronunzia, da la vusch e da la comunicaziun. La terapia psicomotorica s'occupa da l'effect reciproc tranter recepir, sentir, pensar, muventar e cumportament sco er da sia expressiun corporala. Tar tuttas duas purschidas terapeutico-pedagogicas vegnan planisadas, realisadas ed evaluadas las mesiras da terapia correspundentas.

Finamiras da l'instrucziun e pretensiuns

Las finamiras da l'instrucziun e las pretensiuns per uffants e per giuvenils ch'han in basegn da furmaziun spezial èn concepidas en moda individuala, uschia ch'ellas correspundan a las abilitads da las scolaras e dals scolaras pertutgads. En spezial dependan ellas dal gener da l'impediment: Ina delezza sensorica u fisica na chaschuna betg a priori ina restricziun da l'emprender cognitiv. En quest cas stattan a disposiziun meds d'instrucziun spe-

zials ed agids per adempir las pretensiuns e las finamiras da la scola regulara.

En l'auter cas, sch'il svilup da l'abilitad d'emprender d'ina scolara u d'in scolar è restrenschì e na permetta betg da s'orientar vi dals plans d'instrucziun da la scola regulara, han las finamiras da l'instrucziun fixadas l'intent da cuntanscher in'indipendenza uschè gronda sco pussaivel ed in integratiun sociala uschè buna sco pussaivel.

En tuts dus cas vegni empruvà da chattar – tras las finamiras da l'instrucziun – l'equiliber optimal tranter il svilup maximal dal potenzial (sin plaun cognitiv ed en general) da mintga uffant u da mintga giuvenil cun promover il medem mument la realisaziun da sasez. Mintga furma da scola (scola speziala u scolaziun integrativa) emprova da cuntanscher quest equiliber.

Ils cuntengs e las finamiras da l'instrucziun ed il svilup vegnan fixads adina pli savens en Plans da svilup individuals che vegnan elavurads d'ina gruppa interdisciplinara d'experts ch'han da far cun l'uffant u cun il giuvenil. Questa moda da proceder pretenda ina buna coordinaziun e collavuraziun tranter las differents parts involvidas. Quellas sa cuntran regularmain per valitar da nov e per adattar las finamiras.

Giudicament da las scolaras e dals scolaras

La procedura da giudicament preferida da la pedagogia speziala e curativa è in giudicament cuntinuant e formativ che pussibilitescha in feedback regular per las scolaras e per ils scolaras sco er per ils geniturs. Il svilup da l'uffant u dal giuvenil vegn protocollà en in rapport sin la fin da l'onn da scola u sin la fin dal semester. Examens u notas per la fin da l'onn da scola èn plitgusch l'exceptiun. Quellas scolaras e quels scolaras ch'èn integrads en la scola regulara e che vegnan scolads tenor il plan d'instrucziun normal vegnan valitads sco lur conscolars. Scolaras e scolaras cun ina delezza pon dumandar mesiras da compensaziun per lur dischavantatgs (p.ex. prolungar il temp da l'examen; accompagnament d'ina terza persuna; adattaziun da las medias dals examens u er da la furma da l'examen).

Furmaziun professiunala

La furmaziun professiunala d'umans ch'han in basegn da furmaziun spezial e l'integratiun d'umans cun impediments en il mund da lavur èn ozendi temas impurtants. Tenor la Lescha federala davart la furmaziun professiunala èn ils chantuns obligads da preparar ils giuvenils per

la furmaziun fundamentala professiunala, sche quels han deficits da furmaziun suenter il temp da scola obligatoric. Per giuvenils senza ina soluziun da cuntinuaaziun porschan ils chantuns – sco «punt» dal stgalim secundar I al stgalim secundar II – differents mesiras che preparan per la professiun (p.ex. purschidas transitoricas, manaschament da cas, onn che prepara per la professiun etc.).

En il rom da la furmaziun fundamentala professiunala èn regladas en la Lescha federala davart la furmaziun professiunala la furmaziun fundamentala professiunala da 3 u 4 onns (cun Attestat federal da qualificaziun AFQ) sco er la furmaziun fundamentala professiunala da 2 onns (cun Attestat federal da furmaziun professiunala AFP). En spezial la furmaziun fundamentala da 2 onns cun AFP sa drizza a giuvenils ch'han in basegn da furmaziun spezial. Per giuvenils ch'han in basegn da furmaziun pli grond exista supplementarmain ina scolaziun pratica (SPR). Questa scolaziun s'orientescha fermamain a las abilitads individualas dals giuvenils.

Cundiziuns generalas giuridicas en la pedagogia speziala

Ils dretgs dals uffants e dals giuvenils cun in basegn da furmaziun spezial vegnan reglads en la Constituziun federala sco er en pliras leschas federalas. Ina basa centrala è la Lescha davart l'egualitad da persunas cun impediments ch'è entrata en vigur il 2004. Ella cuntenga in paragraf davart la scolaziun adequata d'uffants e da giuvenils impedids; Art. 20, al. 1: «Ils chantuns procuran che uffants e giuvenils impedids survegnian ina scolaziun da basa adattada a lur basegns spezialas.» Al. 2: «Ils chantuns promovon cun furmas da scolaziun correspundentas l'integratiun d'uffants e giuvenils impedids en la scola regulara, uschenavant che quai è pussaivel e serva al bainstar da l'uffant u dal giuvenil impedi.»

Concordat da la pedagogia speziala

A partir dal 2008 èn ils chantuns responsabls per l'entir champ professiunal, giuridic e finanziar da la scolaziun speziala d'uffants e giuvenils e per las mesiras pedagogicas spezialas. Co che mintga chantun organischescha concretamain las mesiras da la pedagogia speziala, è chausa d'in concept chantunal da pedagogia speziala che vegn approvà da l'autoritad chantunala (regenza u parlament).

En il Concordat da la pedagogia speziala fixeschan ils chantuns in rom naziunal per las mesiras las pli impurtantas en il sector da la pedagogia speziala. Ils elements centrals da quest Concordat èn instruments naziunals en il sector da la terminologia, standards da qualitad per reconuscher purschiders da prestaziuns sco er ina procedura da scleriment standardisada per eruir il basegn individual.

Tenor il Concordat han tut ils uffants e tut ils giuvenils (da 0 fin 20 onns) ch'han in basegn da furmaziun spezial e che vivan en Svizra il dretg sin mesiras da pedagogia speziala. La purschida da mesiras vegn fixada dals chantuns e cumpiglia las suandantas prestaziuns: cussegliaziun e sustegn; educaziun prescolara pedagogic-curativa, logopedia e terapia psicomotorica; mesiras da pedagogia speziala en ina scola regulara u speziala; assistenza en structures dal di u collocaziun staziunara en instituziuns da la pedagogia speziala (tut tenor basegn). Il Concordat è entrà en vigur l'onn 2011.

Broschura d'infurmaziun dal Servetsch psicologic che furma l'istanza da scleriment areguard la pedagogia speziala.

La preschentaziun:
Dossier «Pedagogia speziala».

Dapli infurmaziuns:
chatta.ch/?hiid=3655
www.chatta.ch

3. FURMAZIUN PROFESSIONALA

«Tge emprendissadi duai jau eleger?»

La furmaziun fundamentala professiunala en survista

■ **Suenter il stgalm secundar I entra la gronda part dals giuvenils en la furmaziun fundamentala professiunala. Ins potscherer tranter passa 230 emprendissadis (professiuns artisanal-industrialas, professiuns commercialas, professiuns en il sector da sanadad, agricultura/selvicultura, professiuns socialas, professiuns da furmaziun e creaziun).** En la furmaziun fundamentala professiunala vegnan intermediadas ed acquistadas las abilitads, las enconuschentschas e las capacitads ch'èn necessarias per exequir in'activitad en ina tscherta professiun u en in tschert champ da professiun. Bleras qualificaziuns professiunalas vegnan acquistadas en Svizra sin il stgalm secundar II, entant che las medemas qualificaziuns vegnan acquistadas en auters pajais sin il stgalm terziar. Uschia sa differenziar scha il sistem svizzer da la

gronda part dals sistems da la furmaziun professiunala estra che sa basa bler pli fitg sin la scola. La furmaziun fundamentala professiunala vegn fatga per gronda part tenor il sistem dual: ina scolaziun pratica professiunala durant 3 fin 4 dis per emna en in manaschi d'emprendissadi vegn cumpletada da l'instrucziun teoretica (roms da la furmaziun professiunala e roms da la furmaziun generala) durant 1 fin 2 dis per emna en la scola professiunala specialisada. Supplementarmain frequentan las emprendistas ed ils emprendists curs che sa drizzan a differents manaschis, en ils quals ellas ed els approfondeschan abilitads specificas da la pratica professiunala.

Ils differents tips da la furmaziun fundamentala professiunala

La furmaziun fundamentala professiunala porscha las suandantas scolaziuns: furmaziun fundamentala professiunala da 2 onns cun in attest federal da furmaziun professiunala; furmaziun fundamentala professiunala da 3 u da 4 onns cun attestat federal da qualificaziun; maturitad professiunala cun attestat federal da maturitad professiunala.

La furmaziun fundamentala professiunala da 2 onns cun in attest federal da furmaziun professiunala substituescha l'emprendissadi scursani da pli baud. Cuntrari a l'emprendissadi scursani porscha ella in diplom professiunel reconuschì federalmain per giuvenils ch'èn pli flaivels en quei che concerna lur prestaziun ed als garante-scha ina colliaziun en il sector da la furmaziun. Ella prepara per pratitgar ina professiun cun pretensiuns pli simplas.

Ina furmaziun fundamentala professiunala da 3 u da 4 onns cun attestat federal da qualificaziun prepara per pratitgar ina tscherta professiun.

La maturitad professiunala cun attestat federal da maturitad professiunala è ina furmaziun generala amplifitgada ed approfondada che cumplettescha la furmaziun fundamentala professiunala da 3 u da 4 onns per giuvenils fermes en scola. Ella vegn purschida dapi la mesadad dals onns 1990 e pussibilitatescha in access direct ad ina scola auta specialisada. La maturitad professiunala po vegnir absolvida durant la furmaziun fundamentala professiunala da 3 u da 4 onns (instrucziun supplementara en ils

roms da furmaziun generala) u suenter questa furmaziun cun frequentar in institut da scolaziun correspundent (scolaziun a temp cumplain dad 1 onn u scolaziun a temp parzial d'ina durada dad 1.5 fin 2 onns).

La furmaziun fundamentala professiunala po er vegnir absolvida en ina purschida da scola a temp cumplain. Purschidas da scola a temp cumplain èn tranter auter scolas medias commercialas u scolas medias d'informatica.

Il manaschi d'emprendissadi

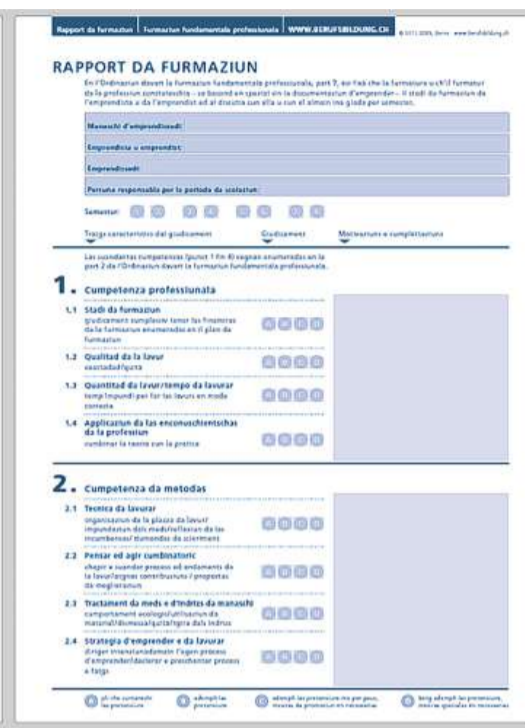
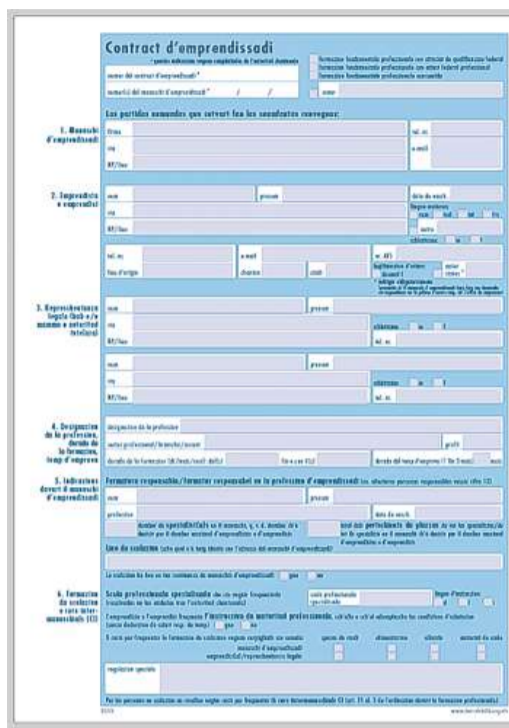
Scolaras e scolars ch'han terminà il stgalm secundar I e ch'han cumpleni il 15avel onn da vegliadetgna pon candidar per ina plazza d'emprendissadi en in manaschi d'emprendissadi u – eventualmain suenter avair absolvi in examen d'admissiun – entrar en ina purschida da scolaziun a temp cumplain. Il manaschi d'emprendissadi decida davart la procedura da seleziun. Per regla èn decisivas las prestaziuns ch'èn vegnidas cuntanschidas al stgalm secundar I, ils documents d'annunzia sco er in discurs da preschentaziun per surdar la plazza da scolaziun. Differents manaschis d'emprendissadi dumondan las candidatas ed ils candidats supplementarmain da far in test da qualificaziun.

La furmatura u il furmatur da la professiun en il manaschi d'emprendissadi discuta il success d'emprender cun las emprendistas e cun ils emprendists e constatescha lur stadi da furmaziun en in rapport. Mintga semester vegn fatg in tal rapport da furmaziun. Quest rapport cuntegna cunvegns da finamiras tranter las emprendistas ed ils emprendists e las furmaturas ed ils furmatur da la professiun che vegnan examinadas periodicamain. Giuditgadas vegnan las competenzas professiunalas, metodicas, socialas e persunalas sco er las prestaziuns cuntanschidas en la scola professiunala specialisada ed en ils curs che sa drizzan a differents manaschis. Las emprendistas ed ils emprendists nodan en la documentaziun d'emprender sistematically main tut las lavurs essenzialas, las abilitads e las capacitads acquistadas sco er las experientschas fatgas. La documentaziun d'emprender da las emprendistas e dals emprendists dat a las furmaturas ed als furmatur da la professiun scleriment davart l'andament da la furmaziun, davart ils interess da la professiun e davart l'engaschament persunal da las emprendistas e dals emprendists.

Svilup da las scolas professiunalas en il Grischun

Cuiria enconuscheva dapi il 1835 la scola da dumengia da la Societad industrial (Churer Gewerbeverein), nua che giuven mastersgnants survegnivan in'istrucziun en dissegn, leger, scriver e far quintes. Il 1849 ha surpiglià la Societad da maisters questa scola ch'è vegnida manada dapi il 1868 sut il num Scola professiunala e ch'è passada il 1886 a la citad. Dapi il 1884 prestan la Confederaziun ed il Chantun contribuziuns a las scolas professiunalas, la frequentaziun da quellas era dentant facultativa en il Grischun fin il 1921.

En ils onns 1840 ha la scola chantunala evangelica introduci ina classa da chemia pratica, ed il 1850 ha ella institui la partiziun reala per l'emprima giada sco partiziun autonoma. Questa instrucziun tecnica duava remplazzar las scolas professiuna-

Versiun rumantscha dal Contract d'emprendissadi e dal Rapport da furmaziun.

las derasadas en auters chantuns. Dapi il 1861 offriva Samedan mintgamai dal november fin l'avrigl curs da la saira artisanal, ed il 1980 han ins installà a Samedan ina scola per tut l'Engiadina. A Tusaun è vegnida fundada ina scola professiunala en ils onns 1860, a Tavau il 1896, a Poschiavo il 1929. Quella a Sta. Maria en V.M. è la pli pitschna da la Svizra e cooperescha era cun il Vnuost. Dapi il 1991 han lieu en quella scola era curs da bloc per taiser a chasa. A Glion ha gi lieu l'emprim curs artisanal il 1899 (october-avrigl). Il 1957 è la scola professiunala a Glion vegnida serrada per mancanza da plazza e da scolasts. En substituziun ha la Scola professiunala Cadi, averta il 1932 a Cumpadials, cuntinuà cun l'instrucziun fin il 1971. Alura è ella puspè vegnida transferida sco Scola professiunala Surselva a Glion. L'instrucziun specifica succeda (anc adina) a Cuiria.

Il reglament dal 1905 per ils examens d'emprendissadi finals (anc facultativs) è restà en vigur fin a l'introducziun da la lescha chantunala davart ils emprendissadis (1921). Dapi alura exista in'obligatori da scolaziun cun in examen final. Fin il 1938 vegnivan ils emprendissadis tgirads da la federaziun professiunala respectiva. Il 1934 è vegni creà l'Uffizi chantunal per emprendists (oz Uffizi per la furmaziun professiunala); dapi il 1954 stattan a disposiziun cussegladers da professiun (l'emprim mo a Mustér, Aschera e Zernez), e dapi il 1973 cooperescha in inspectur professiunel sco coordinatur e cusseglader sin il champ da l'instrucziun. Il 1983 è entrada en vigur la lescha actuala davart la furmaziun professiunala.

Scolas professiunalas specialisadas dal Grischun

- Berufsfachschule Landschaft Davos
- Center da furmaziun per la sanadad ed ils fatgs socials
- Gastgewerbliche Fachschule Graubünden
- Gewerbliche Berufsfachschule Chur
- Gewerbeschule Samedan
- Scola professiunala Surselva
- Scola mercantila Surselva
- Scuola da commerz Engiadina'ota
- Scuola industrial Val Müstair
- Scuola professionale Poschiavo
- Wirtschaftsschule KV Chur

Scolas professiunalas specialisadas en il Grischun èn: il Plantahof a Landquart (scolas da purs e puras) las anteriusas scolas da puras a Glion ed Aschera e da purs a Lavin, la Scola da selvicultura a Maiavilla e la Scola da dunnas dal Grischun a Cuiria (oz integrada en la Scola auta da pedagogia dal Grischun).

La maturitad professiunala

Suenter la finiziun da la furmaziun fundamentala professiunala vegn surdà l'attestat federal da qualificaziun e suenter l'examen reussì da maturitad professiunala l'attestat federal da la maturitad professiunala. La matura professiunala cumplettescha la furmaziun fundamentala professiunala cun dapli furmaziun generala e pussibilitatescha l'access tar in studi da bachelor ad ina Scola auta specialisada correspondent. Cun in examen supplementar (passarella) ni cun ina maturitad gimnasiala po vegnir cumenzà in studi ad ina Scola auta universitara.

La maturitad professiunala po vegnir

cuntanschida durant l'emprendissadi, suenter l'emprendissadi ni era cun la furmaziun ad ina Scola media mercantila.

La maturitad professiunala durant l'emprendissadi è ideala per quels che vulan dad ina vart ir a scola e da l'autra vart tuttina cumenzar cun la vita professiunala per uschia gudagnar agens daners. Ils emprendists visitan durant la furmaziun fundamentala professiunala che cuzza 3 fin 4 onns supplementarmain l'instrucziun dals roms da la maturitad professiunala. L'absenza dal manaschi munta en questa cumbinaziun dus dis ad emna.

Suenter l'emprendissadi po la furmaziun da la maturitad professiunala vegnir absolvida a temp cumplain (2 semesters) ni complementarmain sper la professiun (3 fin 4 semesters).

A la Scola mercantila po vegnir absolvida la furmaziun sco commerciant/a cun la maturitad professiunala. Questa furmaziun cun maturitad professiunala cuzza per regla 4 onns. Ils praticums en ils manaschis han lieu u durant il temp da scola u a la fin da la furmaziun en furma dad in praticum lung. Cundiziiun per pudair entrar en la scola è da reussir la procedura chantunala d'admissiun.

Tar tuttas trais variantas da la maturitad professiunala preparan sper ils roms fundamentals sco matematica, linguas, istorgia ed economia era roms d'accent sin in studi ad ina Scola auta specialisada. Las suandantas sis direzziuns cun lur roms d'accent specific vegnan purschidas: direcziun creativa (art applitg, cultura ed art; infurmaziun e comunicaziun); direcziun sanadad e social (scienzas naturalas; scienzas socialas), direcziun industrial (infurmaziun e comunicaziun; contabilitad), direcziun mercantila (fatgs da finanzas e contabilitad), direcziun da las scienzas naturalas (chemia e fisica; biologia ed ecologia), direcziun tecnica (fisica; chemia).

Contract d'emprendissadi e rapport da furmaziun

Per pudair far in contract d'emprendissadi ston ils manaschis d'emprendissadi posseder ina permissiun chantunala da furmaziun. Il contract d'emprendissadi unitar naziunal vala per tut las furmaziuns fundamentalas. Il rapport da furmaziun è in formular neutral areguard la professiun che serva sco mussavia per il discurs da qualificaziun ch'ha lieu mintga

6 mais tranter la furmatura u il furmatur da la professiun e la persuna en scolaziun. Per simplifitgar la moda d'emplenir il contract d'emprendissadi ed il rapport da furmaziun stattan a disposiziun divers meds d'agid electronics en tut las quatter linguas nazionalas. La versiun rumantscha è accessibla sut: <http://www.lv-berufsbildung.ch/dyn/3964.aspx>.

La preschentaziun:
Dossier «Furmaziun fundamentala professiunala»

Dapli infurmaziuns:
chatta.ch/?hiid=2138
www.chattà.ch

Al spartaviis per la vita professiunala.

FOTO S. HOFSCHLAEGGER

Furmaziun professiunala superiura

Las pussaivladads da furmaziun dal stgalim terziar

■ **Suenter la scola populara obligatoria (stgalim primar e secundar I) absolva la gronda part dals giuvenils ina furmaziun fundamentala professiunala (empredissadi). Tgi che sa decida bain per la furmaziun professiunala, ma vul metter in accent pli ferm sin ils roms da scola, po absolver la maturitad professiunala ubain frequentar ina scola media commerciala.** L'otra via frequenta è quella da la scola da maturitad gimnasiala che porscha pli tard l'access a las scolas autas universitaras. In'ulteriura pussaivladad da furmaziun represschentan las scolas medias specialisadas. Ellas porschan in'alternativa tar la maturitad professiunala e tar la maturitad gimnasiala cun preparar per ina furmaziun professiunala superiura (surtut sin ils champs pedagogia e sanadad / lavur sociala).

Tut las vias da furmaziun menziunadas appartegnan al stgalim secundar II, il qual vegn frequentà suenter avair terminà la scola populara (pia en la vegliadetgna da ca. 16 fin 19/20 onns). En il center da la presentaziun dad oz stattan però las pussaivladads da furmaziun superiura dal stgalim terziar, pia las scolaziuns che pon vegnir absolvidas suenter avair terminà il stgalim secundar II. Abstrahà da las scolas autas universitaras

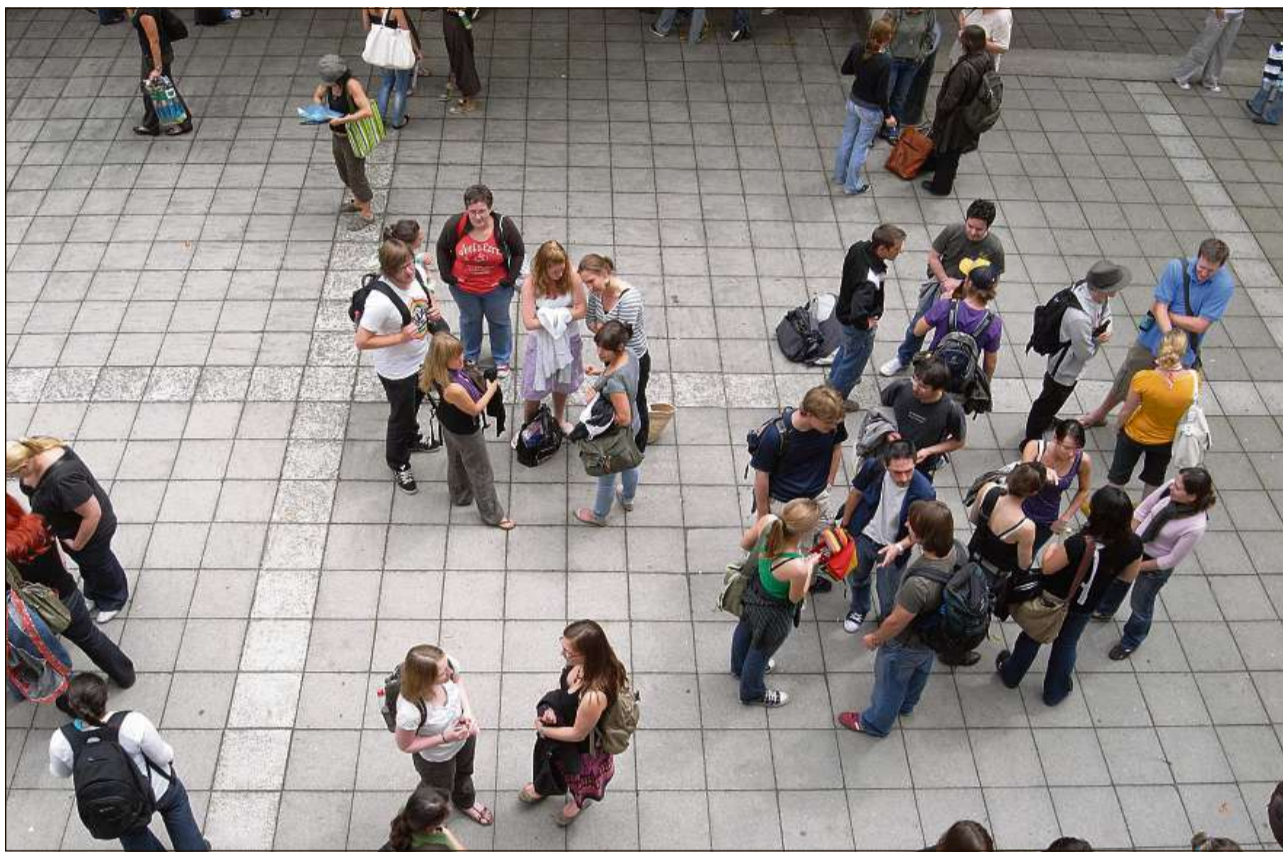

(ch'èn gia vegnidas tractadas en in'atgna presentaziun) cumpiglia il stgalim terziar las suandantas purschidas: furmaziun supplementara individuala, preparaziun per examens professiunals superiurs, scolas specialisadas superiuras, scolas autas specialisadas (sco er las scolas autas pedagogicas).

Furmaziun supplementara

La furmaziun supplementara serve a megliar ed ad actualisar competenzas, abilitads ed enconuschientschas existents sco er a las orientar vers secturs e vers incumbensas novas ed a las amplifigar il medem mument. Activitads da furmaziun supplementara han lieu ordaifer il sistem da furmaziun formal. Da quai fan part activitads da la furmaziun generala u da la furmaziun orientada a la professiun ch'han lieu en in rom organisà e che na mainan betg a diploms reconuschids dal stadi (tranter auter curs da furmaziun supplementara, seminaris) ubain process d'emprender ordaifer ina relaziun d'instruir e d'emprender u d'ina pussaivladad d'emprender (tranter auter leger litteratura specialisada, emprender a la piazza da lavur).

La gronda part da la populaziun svizra fa en x-ina furma ina furmaziun supplementara (p.ex. tecnicas da lavur, competenzas d'agir e da manar, curs da lingua). Sch'ina persuna absolva ina furmaziun supplementara, dependa tranter auter da sia motivaziun generala, da las resursas da temp e finanzialas u da la purschida da furmaziun supplementaras.

Suenter la furmaziun fundamentala professiunala datti numerusas pussaivladads da sa scolar vinavant.

FOTO SEBASTIAN BERNHARD PIXELIO

Il mund da la furmaziun supplementara svizzer sa distingua tras ina gronda diversitad che pertutga la competenzaza, la regulaziun, las purschidas e la finanziaziun. La furmaziun supplementara s'orientescha per gronda part a l'economia da martgà. Persunas privatas èn savens las purtadras e las purschidas da furmaziun supplementaras. La furmaziun supplementara fa en emprima lingua part da l'atgna responsabladad da l'individu e vegn purtada per gronda part dals participants sez. La Confederaziun ed ils chantuns ageschan mo subsidiarment in il sectur da la furmaziun

Examens professiunals superiurs ed examens professiunals federals

Ils examens professiunals federals ed ils examens professiunals superiurs sa drizzan a persunas cun experientschas professiunals da plirs onns che vulan approfondar lur enconuschientschas u che vulan sa preparar per ina funcziun directiva. Tut en tut vegnan purschids circa 410 examens professiunals federals ed examens professiunals superiurs reconuschids. La part la pli gronda pertutga dentant in dumber limità da professiuns. Ils examens professiunals federals superiurs – en il champ artisanal-industrial numnads tradiziunalmain er examens da maister – fan pli grondas pretensiuns ch'ils examens professiunals.

Als examens professiunals federals vegn per regla admess tgi ch'ha absolvi almain ina furmaziun fundamentala professiunala da 3 u da 4 onns e tgi che po cumprovar ina pratica professiunala da plirs onns. Il medem vala per ils examens professiunals federals superiurs. Mintgant sto dentant vegnir fatg ordavant in examen professiunal.

Perquai ch'ils curs n'èn betg reglamentads dal stadi na suttastattan els betg ad ina surveglianza statala. Ils cuntegns ed il program sa drizzan tenor las prescripziuns dals urdens d'examen. Ils curs vegnan absolvids en moda complementara a la professiun e duran 3 fin 4 semesters. La preparaziun po er avair lieu en moda autodidactica.

Scolas specialisadas superiuras

Las scolas specialisadas superiuras intermediarhas a las absolventas ed als absolvents la competenzaza da surpigliar independentmain la responsabladad professiunala e directiva en lur sectur. Las furmaziuns ed ils studis da diplom supplementar èn orientads a la pratica e promovon specialmain in pensar metodoc e cumbinatoric. Ultra da quai porschan els qualificaziuns da cuntinuaziun che permettan d'analisar incumbensas che sa refereschan a la professiun e da realisar en la pratica las enconuschientschas ch'ins ha obtegnì.

Las scolas specialisadas superiuras porschan scolaziuns ch'èn reconuschidas sin plaun federal per ils suandants secturs: tecnica; hotellaria, turissem ed economia da chasa; economia; agricultura e selvicultura; sanadad; fatsg socials e furmaziun da persunas creschidas; art, art applitgà e design; traffic e transport. Scolaziuns vegnan purschidas d'instituziuns da scolaziun chantunalas u privatas.

Supplementarment a la clusiu dal stgalim secundar II (attestat federal da qualificaziun, scola media specialisada terminada, attestat da maturitad gimnasiala) pon vegnir pretendidas experientscha professiunala ed in'examinaziun da la qualificaziun per vegnir admess ad ina scola specialisada superiura.

Mintga furmaziun sa basa sin il plan d'instrucziun general che vala en tut la Svizra e che las purschidas ed ils purschiders da furmaziun sviluppan en collavuraziun cun las organisaziuns dal mund da lavur. Ils plans d'instrucziun generals determineschentan tranter auter il profil professiunal e las competenzas che duain vegnir cuntanschidas, ils champs da furmaziun e lur procentualas temporalas, sco er ils cuntegns da la procedura da qualificaziun. La lingua d'instrucziun è mintgamai la lingua nazionala. Ina instrucziun bilingua ed englais sco lingua d'instrucziun èn pussaivels.

La furmaziun a temp cumplain dura – cumprais ils praticums – almain 2 onns, la furmaziun complementara a la professiun almain 3 onns. En cas da la scolaziun complementara a la professiun è prescritta in'activitad professiunala sin il champ respectiv d'almain 50%. Per las scolaziuns valan dumbers minimals d'uras d'emprender. La procedura da qualificaziun per il diplom consista almain d'ina lavur da diplom u d'ina lavur da project pratica e d'examen a bucca u en scrit.

Ils titels da scolas specialisadas superiuras reconuschidas èn protegids tras la lescha: En il diplom vegnan la scolaziun ed il titel respectiv menziunads cun «dipl.» (diplomada u diplomà) e cun las cumpletaziuns «SSS» (scola specialisada superiura; per exempel tecnicista dipl. SSS construcziun en lain/tecnicist dipl. SSS construcziun en lain). In diplom d'ina scola specialisada superiura avra l'access ad in studi ad ina scola auta specialisada en il medem sectur special u en in sectur special parentà.

Scolas autas specialisadas

Ultra da las scolas autas universitaras ha la Svizra anc in segund tip da scola auta, las scolas autas specialisadas. Ellas èn vegnidas creadas a partir da la mesadad dals onns 1990 cun reorganisar e cun fusiunar scolas specialisadas superiuras. Las scolas autas specialisadas porschan scolaziuns e studis orientads a la pratica ed a l'applicaziun cun diploms che cuntegnan qualificaziuns professiunals. Tar lur purschida tutgan scolaziuns e studis da bachelor e da master sco er ina vasta paletta da furmaziun supplementaras. Las scolas autas specialisadas porschan in access ad in studi ad ina scola auta en special a gliud da professiun ch'ha fatg ina furmaziun fundamentala professiunala e supplementarment ina maturitad professiunala.

L'incarica da prestaziun da las scolas autas specialisadas cumpiglia la teoria (scolaziun e furmaziun supplementara), la perscrutaziun ed il svilup orientads a

l'applicaziun, il servetsch a favur da terzas persunas sco er la collavuraziun cun las scolas autas e cun ils instituts da perscrutaziun en Svizra ed a l'exteriur. Pervia da lur studis orientads a la pratica e pervia da lur perscrutaziun orientada al champ da professiun tutgan las scolas autas da pedagogia (SAP) tar il tip da scola auta «scola auta specialisada».

I dat en Svizra set scolas autas specialisadas regiunalas da dretg public e duas scolas autas specialisadas reconuschidas da dretg privat. En total vegnan purschids passa 200 studis che s'orienteschentan a la pratica en ils suandants secturs specialis: tecnica e tecnologia d'infurmaziun; architectura, construcziun e planisaziun; chemia e ciencias da la vita; agricultura e selvicultura; economia e servetschs; design; sanadad; lavur sociala; musica, teater ed auters arts; linguistica applitgada; psicologia applitgada. Vitiers vegnan las scolaziuns da la furmaziun da persunas d'instrucziun che vegnan purschidas per gronda part da las scolas autas da pedagogia. A tschertas scolas autas specialisadas vegnan er furmadas persunas d'instrucziun.

La scolaziun a las scolas autas specialisadas vegn fatga dapli l'atun 2005 tenor il model da dus stgalims cun studis da bachelor e da master tenor la Decleraziun da Bologna. Studis da bachelor (180 puncts ECTS) qualifigeschan per regla per ina professiun. Els permettan d'entrar directament en la pratica professiunala. Il studi a temp cumplain dura 3 onns, in studi complementar a la professiun dura per regla 4 onns. Ils studis da master intermediarhas supplementarment enconuschientschas pli profundas, specialisadas e che sa basan sin la perscrutaziun e preparan las studentas ed ils students per in diplom supplementar che cuntegna qualificaziuns professiunals. In studi dura 1,5 fin 2 onns. La purschida da studis da master resta limitada, perquai ch'il diplom da bachelor che cuntegna qualificaziuns professiunals è da princip la regla a las scolas autas specialisadas. Cuntrari a las scolas autas universitaras na porschan las scolas autas specialisadas nagin studi da doctorat.

Scola auta da tecnica ed economia a Cuir (STE)

Il 1964 è vegnì avert a Cuir la Scola tecnica superiura (STS), in Tecnicum da saira cun la finamira d'offrir a gliud giuvna da la region ina scolaziun complementara sco chemichers, architects u inschigners. Els emprims diploms èn vegnids surdads il 1968. Il 1972 è la STS vegnida reconuschida sco scola d'inschigners ed ha offert il 1990 (per l'emprima giada en Svizra) in curs dal di en la sparta telecomunicaziun. Il 1991 èn sa separadas las spartas d'inschigners (STS) e la Scola superiura d'economia ed administraziun (SEA, averta il 1988). Dapi il 1993 disponan questas scolas d'in nov center da furmaziun. Cun la transformaziun en ina scola auta professiunala, reconuschida tenor il dretg federal, ha la STS obtegnì il 1998 il titel da Scola auta da tecnica ed architectura STA Cuir; a la fin dal 2000 ha ella dentant stuì fusiunar cun la SEA. Dapi alura sa numna ella Scola auta da tecnica ed economia (STE resp. tudestg HTW). Ella offrescha sper studis da diplom e curs supplementars cun diplom (dapi il 1991) era prelecziuns e curs specialis sco era curs per la maturitad professiunala tecnica (dapi il 1994). Studentas e students total: 1999 791; 2002 1113; 2009 1506.

La presentaziun:

Dossier «Furmaziun professiunala superiura».

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=4003
www.chatta.ch

La Scola auta da tecnica ed economia a Cuir porscha studis da bachelor e da master. FOTO TH. GSTÖHL

4. SCOLAS MEDIAS E FURMAZIUN UNIVERSITARA

Studegiar a las scolas autas universitaras en Svizra

■ Il stgalm terziar cumpiglia il studi ad ina scola auta (universitads, SPF, scolas autas spezialisadas) e la furmazion professiunala superiura (scolas spezialisadas). Tar l'incarica da prestaziun da las scolas autas tutgan la scolaziun e la furmazion supplementara, la perscrutaziun ed il svilup sco er la furniziun da servetschs per terzas persunas. La Svizra enonuscha trais tips da scolas autas:

Scolas autas universitaras: Las scolas autas universitaras en las scolas autas academicas tradiziunals. Tar quellas appartegnan las universitads chantunals e las scolas politecnicas federalas (SPF). L'admissiun vegn reglada sur in attestat da maturitad gimnasiala (autras vias d'admissiun en pussaivlas).

En il center da la scolaziun stat la scienza. In studi da doctorat u in program da studi per in

PhD po mo vegnir absolvi ad ina scola auta universitara.

Scolas autas spezialisadas: Las scolas autas spezialisadas en vegnidas fundadas a partir dals onns 1990. Ellas amplifitgeschan la purschida da las scolas autas cun scolaziuns e cun studis che s'orienteschan ad ina professiun. Ellas porschan ina scolaziun che sa basa sin la scienza e ch'è orientada a la pratica. L'admissiun vegn reglada sur in attestat federal da maturitad professiunala (autras vias d'admissiun en pussaivlas).

Scolas autas da pedagogia: Las scolas autas da pedagogia en responsablas per la scolaziun e per la furmazion supplementara da las persunas d'instrucziun; ellas appartegnan tipologicain a las scolas autas spezialisadas, ma ellas vegnan manadas auter. L'access regular è in attestat da maturitad gimnasiala.

Scolas autas universitaras

En Svizra datti duresch scolas autas universitaras reconuscidas: diesch universitads chantunals e duas scolas politecnicas federalas (SPF). Las scolas autas universitaras en las scolas autas academicas tradiziunals che fan en emprima lingia perscrutaziun da basa – cuntrari a las scolas autas spezialisadas cun lur perscrutaziun che s'orientescha oravant tut a l'applicaziun.

Las Universitads da Basilea, da Berna, da Lucerna, da Son Gagl e da Turitg sco er la Scola politecnica federala da Turitg (SPFT) sa chattan en la Svizra tudestga. L'Universitad da Friburg sa chatta en il chantun biling Friburg (franzos e tudestg). En la Svizra franzosa en domiciliadas las Universitads da Genevra, da Losanna e da Neuchâtel sco er la Scola politecnica federala da Losanna (SPFL). En il chantun talian Tessin datti l'Universitad da la Svizra taliana (Lugano).

Las scolas politecnicas federalas da Turitg (SPFT) e da Losanna (SPFL) porschan studis sin il champ da las ciencias naturalas, da las ciencias tecnicas e da l'architectura sco er da l'informatica e d'ulteriurs secturs spezial.

Cundiziuns d'admissiun a scolas autas universitaras

Las universitads chantunals e las Scolas politecnicas federalas (SPF) pretendan sco

cundiziun d'admissiun ad in studi da bachelor in attestat da maturitad gimnasiala u in attestat equivalent sco er che la studenta u il student sappia la lingua d'instrucziun. La scola auta respectiva fixescha las cundiziuns d'admissiun concretas.

L'access ad in studi da master premetta in studi da bachelor ch'è vegn terminà cun success. Il studi da master pon ins cumenzar a la medema scola auta universitara u ad in'otra. Da princip è er pussaivel da midar la direzzion da studi. La scola auta universitara admettent po pretender avant l'admissiun che la studenta u il student s'acquista ulterius enonuschienschas ed abilitads.

In studi da master ch'è vegn absolvi cun success e l'ademplement d'ulteriurs cundiziuns garantesch l'admissiun ad in studi da doctorat. L'admissiun è chausa da la scola auta universitara. Sche la qualificaziun scientifica è suffizienta, è er pussaivel da far in doctorat er cun in diplom da master d'in auter tip da scola auta.

Scolaziun e diploms a las scolas autas universitaras

En connex cun la creaziun d'in sistem da scola auta europeic cuminaivel è vegn introduci a partir da l'onn 2001 in model da studi da dus stgalims cun ils diploms da bachelor e da master tenor Bologna per las scolas autas universitaras svizras. Dapi il semester d'atun 2007/2008 cumenzan tut las principiantas e tut ils principiants lur studi ad ina scola auta universitara en in program da bachelor. Per il studi da bachelor en necessaris 180 puncts dal Sistem europeic da transferiment da credits academic (ECTS). In studi a temp cumplain dura per regla 3 onns. Per il studi da master en necessaris ulterius 1,5 fin 2 onns da studi a temp cumplain resp. 90 fin 120 puncts dad ECTS.

In doctorat pretenda ina vasta lavur da perscrutaziun persunala. El prepara per in'activitad orientada a la perscrutaziun

er la furmazion supplementara. Dapi ils onns 1990 han tut las scolas autas universitaras posts da furmazion supplementara ch'èn responsabls per la realisaziun da curs e da studis correspondent. Tar ils studis da furmazion supplementara tutgan ils studis da MAS (Master of Advanced Studies), da DAS (Diploma of Advanced Studies) e da CAS (Certificate of Advanced Studies). Las scolas autas universitaras dattan a las participantas ed als participants ils diploms respectiv (MAS, DAS, CAS).

Immatriculaziun

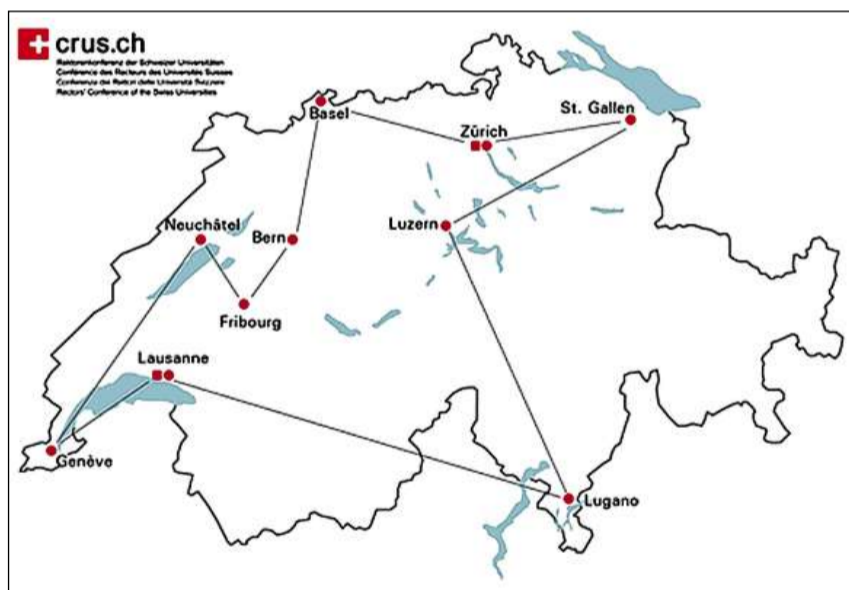
L'immatriculaziun vegn fatga directain a l'universitad correspondent (cun excepziun dal studi da medischina). Per la gronda part da las facultads en las cundiziuns e las pretensiuns generalas regladas sin plaun naziunal. Sin la pagina d'internet da la Conferenza dals recturs da las universitads svizras (CRUS) chattan ins las adressas da las universitads (cf. chascha).

Tge è auter tar il studi da medischina? Il dumber da las plazzas per in studi da medischina umana, d'odontologia u da medischina veterinar è limità e mida dad onn ad onn. I sto vegnir fatg in test che decida davart l'admissiun al studi da medischina.

Stipendis ed emprests da daners per la scolaziun

Chantuns, fundaziuns e fonds privats pon sustegnair finanziain persunas en scolaziun. Studentas e students svizzers e persunas svizras en scolaziun pon dumandar contribuziuns da sustegn unicas u periodicas per lur scolaziun. I vegn differenzià tranter stipendis che na ston betg vegnir pajads enavos ed emprests da daners che ston vegnir restituids.

Ils posts chantunals da stipendis en responsabls per dumondas en connex cun la finanziaziun da la scolaziun. Ultra da quai disponan els d'adressas da fundaziuns e da fonds privats che porschan sustegn finanziail.

Las universitads svizras en survista.

che po avair lieu en il champ universitar u extrauniversitar e qualifitgescha per surpigliar incumbensas e funcziuns professiunals pretensiusas. Tgi che doctorescha, scriva ina dissertaziun. Il titel da docter po vegnir concedi mo dad ina scola auta universitara. Cun il grad da docter obtengan ins il titel dr. (...); a quest titel correspunda la translaziun englaisa PhD.

Tar l'incumbensa da las scolas autas universitaras tutga – ultra da la scolaziun –

Process da Bologna

Il Process da Bologna è in process complessiv per renovar la furmazion da scola auta. Ses intent è quel da crear in spazi europeic da scola auta sco er da rinforzar la competitivitad da l'Europa sco lieu da furmazion. La refurma è vegnida lantschada l'onn 1999 cun las suandantas finamiras: crear in sistem da certificats e da diploms bain chapibels e cumparegliabels, crear in sistem da studi da dus stgalims (bachelor/

Edifizi principal da l'Universitad da Turitg.

KEYSTONE

master), introducir in sistem da credit (ECTS), promover la mobilitad ed eliminar obstachels per la libra circulaziun, promover en Europa la collavuraziun en la garanzia da qualitat ed en l'evaluaziun.

La Svizra ha sutscrit la Decleraziun da Bologna l'onn 1999. Quai ha gi per consequenza che tut las scolas autas svizras (universitads, SPF, scolas autas spezialisadas, scolas autas da pedagogia) han renovà fundamentain lur structuradas ed ils cuntregns da lur studis. Tranter auter en las furmazions fundamentalas d'in stgalim ch'èn vegnidas pratitgidas a las scolas autas universitaras (studi a temp cumplain da 4 fin 5 onns; terminaziun: licenziat/diplom) ed a las scolas autas spezialisadas/scolas autas da pedagogia (studi a temp cumplain d'almain 3 onns; terminaziun: diplom) transferidas en in sistem da dus stgalims cun diploms da bachelor e da master.

Sistem europeic da transferiment da credits academic (ECTS)

Las prestaziuns da studi a scolas autas vegnan qualifitgidas tenor il Sistem europeic da transferiment da credits academic (ECTS). L'ECTS è in sistem reconuschì en l'entira Europa per metter a quint, per transferir e per accumular prestaziuns da studi. Ils puncts dad ECTS reflecteschan il pensum da lavur quantitativ che sto vegnir absolvi per cuntanscher las finamiras d'in tscher studi. Las finamiras vegnan per regla fixadas en furma da resultats d'emprer e d'abilitads che ston vegnir acquistadas.

In punct dad ECTS stat per 25 fin 30 uras da lavur. In onn da studi cumplain correspunda a 60 puncts dad ECTS. Per obtegnair il diplom da bachelor en necessaris 180 puncts dad ECTS, per obtegnair il diplom da master ulterius 90 fin 120 puncts dad ECTS.

Ils puncts dad ECTS vegnan concedids mo, sche las studentas ed ils students han prestà avunda. Las prestaziuns vegnan controlladas tranter auter cun examens a bucca u en scrit, cun referats u cun lavurs en scrit e.u.v.

Perscrutaziun

Sper la scolaziun fa er la perscrutaziun part da las incumbensas da basa da las universitads. En il rom da la lescha da perscrutaziun è la Confederaziun la promotura publica lunschor la pli impurtanta da la perscrutaziun scientifica en Svizra.

Il Fond naziunal svizzer per la perscrutaziun scientifica (FNS) e la Cumissiu per tecnologia ed innovaziun (CTI) è in plaun federal las instanzas da contact las pli impurtantas per dumondas da la perscrutaziun. La competenza per il FNS ha sin plaun federal il Secretariat da stadi per furmazion e perscrutaziun (SFP); per la CTI è competent l'Uffizi federal da furmazion professiunala e da tecnologia (UFFT).

Las paginas d'internet dal FNS e dal SFP infurmeschan davart la perscrutaziun naziunala ed internaziunala. Perscrutaziun da basa vegn fatga en Svizra cunzunt a las scolas autas universitaras. Las scolas autas professiunals perencunter sa concentreschan sin la perscrutaziun applitgada e sin il svilup applitgà ed han la finamira da crear stretgas relaziuns tranter ils laboratoris da las scolas autas e da l'economia.

La perscrutaziun en Svizra vegn finanziada per passa dus terzs da l'economia privata. Ils secturs da perscrutaziun ils pli impurtants da quella en la chemia, l'industria farmaceutica, l'electroindustria e l'industria da metal.

Tscherna dal rom da studi

www.crus.ch è la pagina d'internet da la Conferenza dals recturs da las universitads svizras. La pagina porscha las adressas ed infurmaziuns cumplexivas davart tut las universitads en Svizra e respunda dumondas areguard l'admissiun, ils custs e la mobilitad. Las scolas autas universitaras porschan in vast spectrum da studis. Ma betg tut las universitads offreschen ils medems studis ed ils medems roms. Perquai cuntegna il portal ina banca da datas che mussa per tge studi ch'ins po s'immatricular nua.

La presentaziun:

Dossier «Furmaziun universitara»

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=2140
www.chattà.ch

Designaziun e scursanida dals titels obtegnids

Bachelor of Theology	B Th	Bachelor of Engineering	B Eng
Master of Theology	M Th	Master of Engineering	M Eng
Bachelor of Law	B Law	Bachelor of Medicine	B Med
Master of Law	M Law	Master of Medicine	M Med
Bachelor of Arts	B A	Bachelor of Dental Medicine	B Dent Med
Master of Arts	M A	Master of Dental Medicine	M Dent Med
Bachelor of Science	B Sc	Bachelor of Veterinary Medicine	B Vet Med
Master of Science	M Sc	Master of Veterinary Medicine	M Vet Med

Ils titels da bachelor e master che vegnan surdads en Svizra.